

Основними завданнями у плануванні нових маршрутів було: вибір виділів з великою рекреаційною ємністю, на їх території відсутні діючі маршрути. Звичайно, при винесенні цих маршрутів у натурі та перед їх маркуванням, потрібно узгодити безпосередній напрямок руху рекреантів у лісі з наявними природними межами чи угіддями.

Всього на території Карпатського НПП запроєктовано 15 нових туристичних маршрутів, зі загальною довжиною 157,7 км (табл. 2). Організація нових туристичних маршрутів дасть змогу відчутно збільшити рекреаційну ємність лісових територій, насамперед, Підліснівського (навколо с. Микуличин), Татарівського і Вороненківського (навколо смт. Ворохта) природоохоронних науково-дослідних відділень парку. Ефективність розроблених пропозицій з оптимізації рекреаційної ємності Карпатського НПП розраховано за приростом кількості рекреантів, які можуть відвідувати ліси парку. Запроєктовані заходи дадуть змогу збільшити можливості з відвідування рекреантами лісових екосистем Карпатського НПП на 79,5 %, або на 937,1 тис. осіб. Це забезпечить місцевому населенню відповідний приріст грошових надходжень від додаткової кількості туристів, тобто без негативного впливу на довкілля.

Висновки. Підсумовуючи результати проведених досліджень, зазначимо основні напрями з підвищення рекреаційної ємності заповідних об'єктів у регіоні Українських Карпат, які проранговані за їх ефективністю.

Створення нових і облаштування наявних туристичних маршрутів є найефективнішим заходом. Це дасть змогу на 80 % збільшити рекреаційну ємність Карпатського НПП, а відповідно, і прибутки місцевого населення.

Збільшення площі лісів у зоні стаціонарної рекреації до рівня 10 % і рекреаційний благоустрій лісів (створення місць відпочинку) у цій зоні та влаштування належних під'їзних шляхів. Визначена рекреаційна ємність вказує на перспективні для туристичної інфраструктури лісові ділянки.

Приведення деревостанів у відповідність до потреб туристів чи рекреантів, залежно від особливостей кожного виділу та переважаючого виду рекреації. Так, зменшення повноти лісів парку на 0,1 збільшить їх рекреаційну ємність на 7,4 тис. осіб на рік, або майже на 10 %, а переформування похідних ялинників у корінні ліси – на 11,6 тис. осіб на рік.

Залучення інвесторів у розбудову туристичної інфраструктури парку. Цей перспективний напрямок роботи має на увазі створення комфортних умов відпочинку для матеріально забезпечених, інвалідів та старших людей.

Література

1. Шпарик Ю.С. Створення комп'ютерного банку даних рекреаційних та екологічних характеристик лісів Українських Карпат / Ю.С. Шпарик, П.Д. Марків // Інформатизація рекреаційної та туристичної діяльності: перспективи культурного та економічного розвитку : зб. наук. праць. – Трускавець, 2003. – С. 157-161.
2. Шпарик Ю.С. Розрахунок рекреаційної ємності – шлях до підвищення стійкості і збереження біорізноманіття лісів Карпат / Ю.С. Шпарик, О.Б. Лопарьова // Лісове та мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Житомир. – 2007. – Т. II. – С. 174-178.
3. Шпарик Ю.С. Вивчити антропогенний вплив на ліси різного цільового призначення та опрацювати шляхи сталого лісокористування в Українських Карпатах: Звіт НДР (проміжний) теми 44 / кер. теми Ю.С. Шпарик // Український науково-дослідний ін-т гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака; № ДР 0105U007529. – Івано-Франківськ, 2007. – 187 с.

4. Frick, J. Predicting local residents' use of nearby outdoor recreation areas through quality perceptions and recreational expectations / J. Frick, B. Degenhardt, M. Buchecker // For. Snow Landsc. Res. – 2007. – Vol. 81, 1/2. – Pp. 31-41.

5. Marwijk, I.R. Experiencing nature: the recognition of the symbolic environment within research and management of visitor flows / I.R. Marwijk, B.H. Elands, M. Lengkeek // For. Snow Landsc. Res. – 2007. – Vol. 81, 1/2. – Pp. 59-76.

6. Kalisch D. Visitors' satisfaction and perception of crowding in a German National Park: a case study on the island of Hallig Hooge / D. Kalisch, A. Klaphake // For. Snow Landsc. Res. – 2007. – Vol. 81, 1/2. – Pp. 109-122.

7. Шпарик Ю.С. Використання ГІС для планування лісового господарства в гірських лісах Українських Карпат / Ю.С. Шпарик // Науковий вісник УкрДІТУ : зб. наук.-техн. праць. – Сер.: Лісова інженерія: техніка, технологія і довкілля. – Львів: Вид-во УкрДІТУ. – 2004. – Вип. 14.3. – С. 450-455.

8. Середін В.І. Ліс – база відпочинку / В.І. Середін, В.І. Парпан. – Ужгород : Вид-во "Карпати", 1988. – 106 с.

Шпарик Ю.С., Лопарьова Е.Б., Лялюк-Витер Г.Д. Применение баз данных и геоинформационных систем для повышения рекреационной ёмкости природно-заповедных объектов

Расчёт рекреационной ёмкости Карпатского национального природного парка дал значение в 1071,8 тыс. людей в год. Большая её часть приходится на туристические маршруты (92 %), а меньшая – на леса (8 %). По результатам анализа баз данных рекреационных характеристик и цифровых карт лесов предложены такие мероприятия: создание новых туристических маршрутов; рекреационное устройство лесов и развитие сети дорог; оптимизация характеристик древостоев; увеличение площади лесов в зоне стационарной рекреации до 10 %; привлечение инвесторов в развитие туристической инфраструктуры; реформирование производных ельников. Плановая их эффективность – больше 80 %.

Ключевые слова: лесной участок, база данных, ГИС, рекреационная ёмкость, Карпатский НПП.

Shparik Yu.S., Lopar'ova O.B., Lyalyuk-Viter G.D. Use of data base and GIS for recreation capacity improving of state forest reserves

Calculation of the Carpathian National Natural Park recreation capacity gave 1071.8 thousands persons per year. Major portion of this value (92 %) is the share of hiking routes and minority (8 %) is the share of forests. Proposals for recreation capacity improving are given according to the analysis of recreation parameters' data base and of the forests' digital maps: forming new hiking routes; recreational arrangement of forests (places for tourists); optimization of the forest stands' parameters; increasing of a forest area of the stationary recreation zone up to 10 %; attraction of investments for tourist infrastructure building up; transformation of the secondary spruce stands. Their planned efficiency is more than 80 %.

Keywords: forest compartment, data base, GIS, recreation capacity, Carpathian NNP.

УДК 657.6:504

М.М. Кочерга¹, канд. с.-г. наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Обґрунтовано теоретико-методичні засади організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва на основі викорис-

¹ Заст. дир. з наук. роботи та інноваційної діяльності, Ін-т агроекології і природокористування НААН України

тання системи економічних важелів стимулювання його впровадження та застосування адміністративних, економічних та соціальних методів управління.

Ключові слова: екологічний аудит, механізм, сільськогосподарське виробництво, економічні важелі, стимулювання, методи управління.

Спрямування державної політики на підтримку вітчизняного виробництва, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, створення умов для її інтенсивного розвитку та збільшення добробуту населення є основою зростання економічного потенціалу держави. Проте інтенсивний розвиток економіки негативно впливає на навколишнє природне середовище.

У цих умовах стає очевидною необхідність розробки і використання нетрадиційних підходів до вирішення еколого-економічних проблем. Останніми роками в умовах реформування органів державного екологічного контролю в Україні особливої значущості також набуває ініціативна діяльність суб'єктів господарювання, що спрямована на вирішення завдань мінімізації негативної дії на довкілля, і отримала назву екологічного менеджменту. Як свідчить аналіз світового досвіду, найбільш перспективним напрямом цієї діяльності, одним з важливих інструментів управління природокористування і основним методом оцінювання ефективності системи екологічного менеджменту є процедура екологічного аудиту.

Вирішенню теоретичних і практичних проблем управління природокористуванням та питанням формування екологічно збалансованої економіки свої праці присвятили І.К. Бистряков, Л.Г. Мельник, В.М. Трегобчук, Ю.Ю. Туниця, О.І. Фурдичко, М.А. Хвесик, О.М. Царенко та ін. Питання розробки інструментарію, механізмів та засобів розвитку екологічного аудиту загалом відображено в працях Г.А. Гурської, У.П. Новак, Т.І. Пізняк, О.Ф. Савченка, У.П. Федуніка, М.М. Шафорстової, Г.Г. Шматкова та ін. Проте вивчення цих питань з урахуванням особливостей агросфери є недостатнім. Зокрема, мало дослідженими є питання щодо функціонування організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва.

Екологічний аудит є ринковим інструментом екологічного менеджменту, застосування якого є особливо актуальним під час переходу до формування сталого ведення сільського господарства. Водночас екологічний аудит є функціонально відосбленим напрямом еколого-економічної діяльності на підприємстві, що пов'язане з реалізацією контрольно-консалтингових функцій екологічного менеджменту для прийняття оперативних та стратегічних управлінських рішень. Тобто екологічний аудит сільськогосподарського виробництва є, на наш погляд, організаційно-економічною системою незалежного контролю і контролінгу виробничо-екологічної діяльності, фінансово-економічного стану підприємств незалежно від форм господарювання у взаємозв'язку з рівнем регулювання використання природних ресурсів. Особливість цього визначення дає змогу сформуванню структурно-логічної схеми організаційно-економічного механізму екологічного аудиту, яку наведено на рис.

На наш погляд, організаційно-економічний механізм екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва повинен мати такі складові елементи: організаційне, інформаційне, нормативно-правове і методичне забезпечення.

печення та економічні важелі екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва, які функціонують в динамічному взаємозв'язку з кінцевими фінансово-економічними результатами виробництва, що є передумовою впровадження систем екологічної сертифікації та екологічного маркетингу, основою формування екологічного рейтингу та екологічного консалтингу, у площині збалансованого сільськогосподарського виробництва [5, с. 298].

Рис. Організаційно-економічний механізм екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва

Одним із провідних завдань екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва є створення механізму контролінгу та необхідних напрямів вирішення екологічних проблем, який став би невід'ємною частиною господарського механізму підприємства. Організаційно-економічний механізм екологічного аудиту в контексті моделі збалансованого сільськогосподарського виробництва має приводити до реалізації таких заходів [4, 5, 7]:

- впровадження екобезпечних технологій сільськогосподарського виробництва;
- застосування біологічних методів захисту рослин;
- трансформації структури аграрного сектору економіки України з метою досягнення збалансування та пропорційності як у рівнях, так і в темпах розвитку його структурних підрозділів, а також у процесах відтворення природно-ресурсного потенціалу;

- застосування гідротехнічних споруд для протиерозійного захисту земель;
- облаштування зони санітарної охорони річок та водоймищ (за необхідності);
- створення високопродуктивних агроландшафтів;
- оптимізації розташування та використання лісових сільськогосподарських угідь;
- інтеграції аспектів екологічного менеджменту сільськогосподарського виробництва до загального менеджменту підприємства.

Отож, внаслідок своєї інтегрованості, екологічний аудит сільськогосподарського виробництва забезпечує системний погляд на еколого-економічну діяльність сільськогосподарського підприємства в минулому, теперішньому та майбутньому, комплексний підхід до виявлення та вирішення екологічних проблем щодо сфери природокористування та охорони довкілля, що постають перед підприємством. Стимулюючими чинниками поширення екологічного аудиту на сільськогосподарських підприємствах є недосконалість економічних інструментів механізму екологічного менеджменту та екологічної політики, недостатнє фінансове забезпечення господарювання підприємств, низький рівень екологічної культури управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств.

Під час впровадження екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва важливим є врахування та інформування підприємства про систему економічного стимулювання задля результативного позиціонування екологічного аудиту, як інструменту екологічного менеджменту та складової частини загальної стратегії економічного розвитку підприємства, яка на різних підприємствах і за різних зовнішніх умов може бути різною: в одних – стабілізація фінансового положення, в інших – збереження конкурентних позицій на ринку, у третіх – максимізація прибутку, у четвертих – зменшення комерційного ризику тощо [4, с. 129]. Тож, на наш погляд, під час впровадження екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва поряд варто реалізовувати систему його економічного стимулювання.

До них відносимо: пільгове оподаткування з метою стимулювання процедури екологічного аудиту; удосконалення системи надання довго- та короткотермінових кредитів на пільгових умовах; активізація процесу індексації ставок зборів за забруднення навколишнього природного середовища; збільшення величини штрафів за порушення природоохоронного законодавства. Із зазначених позицій виникає обґрунтована необхідність формування системи економічних важелів організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва, що має відповідати таким принципам:

- відповідності та взаємозв'язку економічних важелів організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва з іншим економічним важелем та інструментом економічного механізму сільськогосподарського підприємства;
- спрямованості та доцільності економічних важелів екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва;
- державного стимулювання екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва;
- впливу економічних важелів екологічного аудиту на формування збалансованості сільськогосподарського виробництва;

- сприяння за допомогою екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва підвищенню екологічної та економічної ефективності підприємства.

Систему економічних важелів організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва пропонуємо формувати залежно від:

- 1) сфер дії економічних важелів, а саме: ринково-інфраструктурної, фінансової та адміністративної;
- 2) різновиду економічного стимулювання екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва, які варто поділяти та стимулювати переваги та стимулювати конкурентні переваги;
- 3) впливу основних зацікавлених сторін у реалізації підприємством екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва в системі екологічного менеджменту;
- 4) напрямів стимулювання екологічного аудиту, які можна поділити на: прямі, непрямі фінансові стимули переваги, фінансові стягнення, а також стимули відповідальності та стимули попередження.

Економічні важелі організаційно-економічного механізму екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва представляють сукупність економічних заходів впливу на бажання підприємства проводити екологічний аудит із метою забезпечення збалансованого сільськогосподарського виробництва. Необхідно зазначити, що вплив того чи іншого набору економічних важелів залежить від еколого-економічної специфіки діяльності підприємства. В Україні більш дієздатною сьогодні буде система фінансових стимулів-тисків, що зумовлено низьким рівнем екологічної свідомості керівників підприємств [3]. Найбільш дієвими економічними важелями, що забезпечують внутрішнє стимулювання щодо проведення екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва є внутрішні еколого-економічні проблеми, які ми умовно поділяємо на організаційно-економічні, техніко-технологічні, екологічної культури та соціальні проблеми.

Прикладом прямих фінансових стимулів-конкурентних переваг може бути фінансування конкретних проектів внаслідок проведення екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва та збільшення довіри з боку держави чи інших зацікавлених сторін, яке ми пропонуємо реалізовувати через: субсидії; дотації; пільгові позики, кредити; фінансування з екологічних фондів; доступ до екологічних грантів; ліцензування; фінансова підтримка екологічних проектів та ініціатив охорони земель. Непрямими фінансовими стимулами-конкурентними перевагами може бути стійкість сільськогосподарського виробництва перед фінансовими кризами та покращення фінансової стабільності внаслідок проведення екологічного аудиту.

Особливо важливим аспектом функціонування сільськогосподарського підприємства в ринкових умовах є підвищення його інвестиційної привабливості, складовим елементом якої є свідчення екобезпечного сільськогосподарського виробництва. У світовій практиці банки та інші фінансові установи більш охоче інвестують кошти в підприємства, які постійно проводять екологічний аудит та представляють його результати діловому співтовариству. Фінансові показники діяльності екологічно орієнтованих банків та інших фінан-

сових установ є майже однаковими, порівняно з установами, що не звертають уваги, під час вибору об'єктів інвестиційної діяльності, на їх екологічну діяльність. Однак економічна стабільність та конкурентоспроможність екологічно орієнтованих банків та інших фінансових установ є значно вища [1]. Значне поширення екологічно відповідального інвестування та системи інвестиційних фільтрів, реалізація якого є неможливою без екологічного аудиту, є свідченням спрацьовування у інвесторів механізму самозбереження.

Екологічно відповідальне інвестування – це прийняття інвестиційного рішення, що враховує в межах традиційного фінансового аналізу екологічні аспекти функціонування об'єкта інвестування [6]. В його основі є вивчення та виокремлення прийнятних об'єктів для інвестування, що задовольняють певним критеріям екологічної відповідальності. Такий механізм стимулювання екологічного аудиту в світовій практиці іноді трапляється під назвою "екологічне просювання" та використовується у побудові фондових індексів, рейтингів, потрійних систем результативності підприємства [7, с. 138].

Окрім цього, необхідно акцентувати, що стимулами-конкурентними перевагами для проведення підприємством екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва є такі: споживачі вважають за краще мати справу з підприємствами, які декларують збалансоване сільськогосподарське виробництво, внаслідок чого створюється сприятливіший імідж сільськогосподарського підприємства серед населення і громадськості після оприлюднення результатів екологічного аудиту; підприємство дістає додаткові можливості бути визнаним на міжнародному рівні та на світових ринках; використовуються додаткові можливості запобігання розвитку надзвичайних екологічних ситуацій і аварій на підприємстві, які можуть призвести до істотного забруднення навколишнього середовища, фінансових втрат і банкрутства; можливості виходу підприємства на фондові ринки і збільшення вартості акціонерного капіталу; переваги в розвитку двосторонніх відносин із вітчизняними і зарубіжними партнерами; екологічна сертифікація відповідно до галузевих, територіальних, національних і міжнародних стандартів; пільгове ліцензування виробничої діяльності для екологічно сертифікованих підприємств; спрощення умов державної і суспільної екологічної експертизи для підприємств, що проводять екологічний аудит на постійній основі.

Висновки. Таким чином, для раціонального використання природних ресурсів та забезпечення якості навколишнього середовища, необхідно більшою мірою застосовувати економічні важелі стимулювання природоохоронної діяльності. Значну роль при цьому, на наш погляд, відіграють інструменти стимулювання екологічного аудиту. Від збалансованої та ефективної роботи складових організаційно-економічного механізму реалізації екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва і залежить його подальший розвиток в Україні. Впровадження екологічного аудиту сільськогосподарського виробництва сприятиме зниженню екодеструктивного впливу виробничої діяльності суб'єктів господарювання в агросфері на навколишнє природне середовище.

Література

1. Гурська Г.А. Форми та методи здійснення екологічного аудиту в Україні / Г.А. Гурська // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 38-44.
2. Закон України "Про екологічний аудит" від 24.06.2004 р., № 1862-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 45. – Ст. 1833.
3. Неженцев С.В. Запровадження екологічного аудиту як механізм поліпшення екологічного стану природного середовища / С.В. Неженцев, Й.Д. Маяков // Портал "Екоаудит". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ecoaudit.com.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=8>
4. Пизняк Т.И. Организационно-экономические основы применения концепции экологического аудита в сельском хозяйстве / Т.И. Пизняк // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Сер.: Економіка та менеджмент. – 2002. – Вип. 1-2. – С. 128-131.
5. Федунік У.П. Екологічний аудит: питання теорії і практики / У.П. Федунік // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.4. – С. 295-300.
6. Шматков Г.Г. Современное состояние и перспективы экологического аудита / Г.Г. Шматков // УкрЕкоАудит. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrесоaudit.com/>.
7. Новак У.П. Організаційно-економічний механізм реалізації екологічного аудиту в Україні / У.П. Новак // Інноваційна економіка. – 2010. – № 1. – С. 134-139.

Кочерга Н.Н. Организационно-экономический механизм экологического аудита сельскохозяйственного производства

Обоснованы теоретико-методические принципы организационно-экономического механизма экологического аудита сельскохозяйственного производства на основе использования системы экономических рычагов стимулирования его внедрения и применения административных, экономических и социальных методов управления.

Ключевые слова: экологический аудит, механизм, сельскохозяйственное производство, экономические рычаги, стимулирование, методы управления.

Cocherga M.M. Organizationally economic mechanism of ecological audit of agricultural production

Grounded theoretic-methodical principles organizationally economic a mechanism ecological audit of agricultural production on the basis of the use of the system of economic instruments of stimulation of his introduction and application administrative, economic and social methods of management.

Keywords: ecological audit, mechanism, agricultural production, economic instruments, stimulations, management methods.